

ՄԱՍԻՍ

Շ Ա Ք Ա Ք Ա Ք Ե Ր Ք

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ

50րդ ՏԱՐԻ, ԹԻՒՄ

(ԵՐԿՐՈՐԴ ՇՐՋԱՆ)

3 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1901

Մասիս շաբաթաբերքի տարեկան բաժանորդագիրն է Կ. Պոլսոյ համար ՔԱՌԱՍՈՒՆ ղրբ. եւ գաւառներուն համար ՅԻՍՈՒՆ ղրբ., կանխիկ վճարելի: Արտատպան 12 Գրանք կամ 5 բուլղի: Թղթատարական ծախքը խաբարութեան վրայ է: Վեցամսեայ կամ եռամսեայ բաժանորդագրութիւն չընդունուի: Բաժանորդագրութիւնները կը սկսին ամեն ամսոյ մէկէն:

Մասիս հրապարակ կ'ելլէ ամեն շաբաթ առտու, եւ կը գտնուի Բերայի բոլոր ծխավառաններուն ու Պահլէ-Գաբուի ջրավաճառներուն խանութները, ինչպէս նաեւ Ղալաթի, Պոլսոյ եւ բոլոր արուարձաններու լրագրավաճառներուն մոլ:

Ձեռքէ կը ծախուի ՀԱՏԸ 40 ՓԱՐՍԻ

ՀԱՍՑԷ

درعليه ده غلطه ده «ماسيس» غزته مى اداره مى

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ՄԱՍԻՍ»

Կ. Պոլիս, Ղալաթիս, նորաստեղծեան խան

Rédaction de la Revue MASSIS

Galata, Constantinople

ԻՒՆԻՕՆ

ՀՐԴԵՀԻ ԵՒ ԿԵՆԱՑ

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ Ի ԲԱՐԻՉ 1828-1829

ՀՐԴԵՀԻ ՃԻՒՂ

Մինչև 1899ի վերջը հատուցեալ փասք	240,000,000 Ֆր.
1899ին գանձուած ապահովագին	19,500,000 »
Դրամագլուխ եւ պահեստ	105,000,000 »
Ապահովագրեալ դրամագլուխ	18,000,000,000 »

ԿԵՆԱՑ ՃԻՒՂ

Մինչև 1889ի վերջը հատուցեալ փասք	99 000,000 Ֆր.
Ընթացիկ ապահովագրութիւնք	253,000,000 »
Դրամագլուխ եւ պահեստք	150,000,000 »

որ ընթացիկ ապահովագրութեանց գումարին հետ կը համեմատի 60% — ինչ որ «Իւնիօն»ի ապահովագրելոց կ'ընծայէ հսկայ երաշխաւորութիւն մը ՈՐՈՒՆ ՆՄԱՆԸ ԿԱՐԵԼԻ ՁԷ ԳՏՆԵԼ ՍՐԵԻՆԵԼԻՔԻ ՄԷՋ ԳՈՐԾՈՂ ՈՒՐԻՇ ՈՐ ԵՒ Է ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՔՈՎ :

Արեւելքի համար մասնաւոր սակացոյց գեղչեալ գիներով : Նպաստաւոր պայմաններ անհամեմատ կերպով աւելի գերազանց քան ուրիշ ո՛ր եւ է ընկերութեան պայմանները : Եահաբաժիններու տարուէ տարի անմիջական վճարում . որով Իւնիօնի ապահովագրուողք ՉԵՐԾ են այն վնասներէն եւ յուսախաբուրքիւններէն, որոնց կ'ենթարկուին միշտ այն անձինք . որ շահաբաժիններու բարդման (accumulation des bénéfices) ՅՈՒԻ եւ ՎՆԱՍԱԿԱՐ դուրեքեամբ գործող ընկերութեանց կ'ապահովագրուին :

Ընկերութեան դրամատունն է ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿՍՅՍԵՐԱԿԱՆ ՊԱՆՔԱՆ

Թուրքիոյ եւ Արեւելքի Տնօրէնութիւն

Կ. Պոլիս , Կալարսա , Թահսապուրուն խան , Օսմ. Պանֆային դիմացը

Գործակալութիւնք Թուրքիոյ գլխաւոր քաղաքաց մէջ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

Պ. ՊԱԼԵՆՑ ԳՐԱՏԱՆ

Կ. Պոլիս . Չափմամբըլար Եօղուտու , Թիւ 20

1. ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԻՆ ԿՏԱԿԱՐԱՆ — Հեղինակ Մարի Պոնտացի-Գին 4 զրշ .
2. ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ — Հեղինակ Մարի Պոնտացի-Գին 4 զրշ .

Սրբազան Պատմութեան այս երկու դասագրքերը կը գերազանցեն իրենց բոլոր նախորդները . կէտ առ կէտ յառաջ բերած են Ս. Գրոյ բոլոր պատմութիւնները պարզելով զանոնք հասկնալի ընկեր նպատակով եւ այսպէս բարոյական դաստիարակութեան գեղեցիկ սկզբունքներ ներշնչելով մտաւղ իմացականութեան :

3. ԲԵՐԱԿԱՆ-ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ (Պատկերազարդ) Հեղինակ Միխիթար Պոնտացի-Գին 5 զրշ . Մանկավարժական նորագոյն մեթոտներու , եւ ի մասնաւորի գերմանական ամենամոր ընթերցարաններու հետեւնողութեամբ պատրաստուած սոյն դասագիրքը , մեր բազմաթիւ ընթերցարաններու մէջ առաջին տեղը գրուած է :

Վերոյիշեալ երեք դասագիրքերը իրենց նորագոյն մեթոտներուն չնորհիւ , քիչ ժամանակի մէջ մեծ ընդունելութիւն գտած են բազմաթիւ Ազգ . վարժարաններուն մէջ , հետեւաբար ջերմապէս կը յանձնարարուի անոնց գործածութիւնը ամէն անոնք որոնք տակաւին չեն տեսած այս կարեւոր գործերը :

ՄԱՍԻՍ

50րդ ՏԱՐԻ

— 3 ՓԵՏՐՈՒՄ 1901 —

ԹԻՒ 5

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Յիսնամեակ մը ԱՐՇԱԿ ԱԼՊՅԱՅԵԱՆ. — Առողջ բարքեր. Կտակ մի ընկ. X. — Չարժեր (Նուագ) Մ. ԱՃԷՄ-ԵԱՆ. — Մեկնութեան փորձեր Շահը՝ ԱՐՄԻՆԷ. — Օրուան կեանքեն. Տ. Ա. — Քաղաքական աշխարհ. Մ. ՆԱԹԱՆԵԱՆ. — «Մասիս»ի Յուշատետրը:

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ

Երէկ, Չփետր. Մասիս իր գոյութեան 49րդ տարին լրացնելով՝ թեւակոխեց 50րդ տարին, այսինքն իր Յուրելեան տարին, երբ դեռ որ եւ է գործնական ձեռնարկութիւն չէ եղած տօնելու այս յիսնամեակը, բաց ի տարածուած շատ անշնան չլուկ մը թէ կարապետ ԼՓ Իւթիւճեանի յիսնամեայ գործունէութեան յորելեանը պիտի տօնուի:

1852 փետրուար 2ին երբ այս լրագիրը կը հրատարակուէր, օրագրի նպատակը եւ սլար տաւորութիւնը կը սահմանէր սապէս. «Ազգը ուղղել, լուսաւորել, եւ անոր օգնել», եւ այսօր, կէս դար մը իր գոյութիւնը պահելէ յետոյ, Մասիս կատարած կրնայ համարուիլ այդ նախնական պարտաւորութիւնը եւ աշխատած այդ նպատակին, որչափ որ աւրագուման տարազներու եւ ձեւերու ենթարկուած ըլլայ իր գոյութեան երկարատեւ ժամանակամիջոցին մէջ:

Մասիս թրքահայերու ամէնէն երկարատեւ լրագիրը ըլլալէ զատ, բոլոր հայ լրագրութեան մէջ երկրորդն է իբր տեւական գործ՝ իրմէ երէց ունենալով միայն Վենետիկի ամսաթերթը:

Այս երկարատեւ կեանքին մէջ Մասիս թրքահայերու մտաւորական, իմացական,

տնտեսական, ընկերական, ընտանեկան, կրօնական եւ լեզուական փոփոխութեանց եւ կամ առաջգիտութեանց հաւատարիմ ու կենդանի յաշատետրը հանդիսացած է: Առանց Մասիսի գոյութեան՝ շատ դժուար պիտի ըլլար կազմել վերջին 50 տարիներու պատմութիւնը զոր Մասիսի մէջ խտացած պիտի գտնենք:

Եւ շատ հեռուները չերթալու համար՝ հարկ է ըսել թէ Մասիս առանցք մը եղած է օրուն շուրջը դարձած է թրքահայոց մտաւորականութեան գործունէութիւնը եւ մէկ խօսքով՝ չէ եղած զրոյ մը որ գէթ մէկ տող բան ունեցած չըլլայ Մասիսի մէջ:

Մինչեւ 1884 հասնող սերունդները հետզհետէ Իւթիւճեանի շուրջը խմբուած են, եւ անոր գործակից ու աջակից գտնուած են: Իսկ 1884էն յետոյ երբ Մասիսը Արեւելքի վարչութեան կ'անցնէր, ժամանակին ամէնէն առաջ եւ կենսունակ զրիշներուն կը վիճակէր զայն վարելու գործը եւ այսպէս դարձեալ միտանցուիլ կը սկսէր հետզհետէ ժամանակին ամէնէն տոկուն գրական խմբակներու ձեռքը մինչեւ այսօր:

Այս երկարատեւ կեանքին մէջ զոր Մասիս ունեցած է, թերթին անունը ամենա-

սերտ կապերով կապուած է Իւթիւճեանի ա-
նունին հետ, այնպէս որ ժողովուրդը արդէն
խակ սովորական դարձած բացատրութեամբ
մը զինքը «Մասիս» կը կոչէ եղբւր, ինչպէս
երբեմն Մանուկի եւ Օրագիրի խմբագիրները
իրենց լրագրին անունովը կոչուած են ժողո-
վուրդէն :

Իւթիւճեանի յորելեանը հետեւաբար Մա-
սիսի ալ յորելեանը պիտի ըլլայ եւ միանգա-
մայն թրքահայերու ամէնէն առողջ, ամէնէն
տոկուն, ամէնէն արգիւնաւոր երիտասարդ
սերունդին — 1850էն մինչեւ 1865ի սերունդին
— գործունէութեան համար՝ երախտագիտու-
թեան արտայայտութիւն մը, եթէ իրականա-
պէս գործադրուի Մասիսի իսնամեակը մո-
նելու գաղափարը :

Բայց թողով որ մտածեն այս գաղափա-
րին վրայ անոնք որ այդ պարտականութիւնը
ունին, մենք դառնանք տալու պզտիկ գա-
ղափար մը Մասիսի գործունէութեան եւ
լրագրական կեանքի տեւողութեանը մէջ կրած
փոփոխութեանցը վրայ :

* * *

Նախ հարկ է ցոյց տալ թէ Պոլսոյ Հայերը
ինչ վիճակի մէջ էին երբ Մասիս ծնունդ
կ'առնէր :

Ամիրայութիւնը իր հոգեւորքի հեծկլտուք-
ներուն մէջ կը տարուբերի եւ վերջին ճիգերը
կ'ընէ իր գոյութիւնը պահելու : Արդէն մտա-
ւորական շարժում մը ծայր տուած է՝ եւ եւ-
րոպական դատախարակութեան տենչով վառ-
ուած սակաւաթիւ երիտասարդներու խում-
բեր Իտալիա եւ Ֆրանսա երթալ սկսած են,
բարձրագոյն ուսում ստանալու համար :

Ժողովուրդին անըմբռնելի դարձած զիրը
եւ լեզուն դարձեալ իրեն վերագարձնելու
ջանքեր կ'ըլլան Վենետիկեան Հայրերու եւ
Պոլսահայ քանի մը անձնաւորութեանց կողմէ :

Հ. Ղուկաս Վ. Ինճիճեան, Տարեգրութեան
(1800—1802) եւ Եղանակ Բիւզանդեանի (1803—
1820) մէջ անցեալ դարուն սկիզբը առաջին
փորձը ըրած է արդէն Պոլսոյ աշխարհարա-
րով գրելու, երբ իրեն հետեւող կ'ունենայ
նոյն միտքանութենէն Հ. Գրիգոր Վ. Գապա-
րաճեան, Հ. Մատթիա Վ. Փիւսիւլճեան,

եւ Հ. Մանուէլ Վ. Զախարիան որոնք յա-
ջորդաբար կը վարեն Դիսակ Բիւզանդեան
(1812—1816) հեգեմոսանօրեայ լրագիրը :

Ասոնք առաջին քայլերը կ'ըլլան որոնք
Պոլսոյ Հայերը մտաւարական թմրութենէ
կ'արթնցնեն, եւ տեղի կու տան հրատարա-
կութեան Թագվիմի վազայի. Լրոյ գիր
(1832—1833), Խաչատուր Ոսկանեանի Ազդա-
րար Բիւզանդեան (1840—1841), Յայտարար
լրոյ գիր (1841) շարաթաթերթերու կարճա-
տեւ գոյութեան, երբ անդին Ղուկաս Պալ-
զազարեանի Արշալոյսը (1840—1886) եւ Միւր-
թարեանց Հանդէսը (1843ին սկսած) մէկը
Իզմիրի եւ միւսը Վենետիկի մէջ իրր տեւա-
կան ձեռնարկներ իրենց գոյութիւնը ապա-
հոված են :

Այնպէս որ 1841էն յետոյ Պոլսոյ մէջ
այլեւս Հայերէն լրագիր չի կար՝ երբ արդէն
նորահաս սերունդ մը հասնելու վրայ էր :
Սկիւտարի Ճեմարանին մէջ, եւ կամ արդէն
կար սերունդ մը որ այդ պէտքը ինքնին պի-
տի զգար :

Վերջապէս Պատրիարքարանը Սուրհան-
դակ Կոստանդնուպոլսոյ անուն լրագիր մը
հանելու որոշումը կու տայ⁽¹⁾ Մատթէոս Պատ-
րիարքի օրով եւ կը յաջողի ալ վերջապէս
իրեն յատուկ թերթի մը արտօնութիւնը առ-
նել որուն խմբագիր կ'ըլլայ Տերոյենց : Այս
շարաթաթերթը 1846էն մինչեւ 1852 իր գո-
յութիւնը պահելէ յետոյ տնտեսական պատ-
ճառներով — որոնք մանաւանդ Գրիգոր Աղա-
թօնի քաջութենէն յետոյ շատ սուր հանգամանք
մը առին — կը դադրի եւ իրեն անմիջապէս
կը յաջորդէ Մասիսը՝ Կարապետ Իւթիւճեանի
խմբագրապետութեամբ եւ անհատական հաշ-
ւոյն :

Ղուկաս Պաղդազարեանի, Թափուգճեանի
(1808—1844), Տերայենցի, Սերովլէ Վիչէն-
եանի (Տոթթ. Սերովլէն), Յակոբ Կրճիկեանի,
Գրիգոր Աղաթօնի, Գէորգ Սթիմարաճեանի
խմբակին ետեւէն կը հասնի նաեւ աւելի նոր
սերունդ մը որ Բարիլի օդը շնչած եւ Լուի
Ֆիլիբի ժամանակակից Բարիլի մէջ մտքի
սնունդ առած էր :

(1) Տես Հայ Լրագրութեան Պատմութիւն, էջ 93.

Եւ ահա այդ եկրորդ խմբակն էր որ կու գար երկրորդ հիմնաքարը դնելու թրքահայերու մտաւորական նորազարթոյց կեանքին, գաղով խմորուիլ նախորդ խումբին հետ միեւնոյն ասպարէզին մէջ եւ առաջ բերել նոր խմորում մը տարրեր տարրեր դաստիարակութեամբ եւ նկարագրով անձնավորութիւններէ կազմուած :

Նիկողոս Զօրայեան (1821-1859) գլխաւոր ածր եւ զօրավար կ'ըլլայ Իւթիւճեանի, որ դարձեալ կը վայելէ առաջին տարիներուն մէջ աջակցութիւնը Խաչատուր Միսաքեանի, Մատթէոս Մամուրեանի, Տիգրան Եսսուֆեանի, Արմենակ Հայկունիի, Մատթէոս Այվատեանի եւ ուրիշներու (1) : Սերովիչէն, Օտեան, Ռոսինեան, Արաւանեան, Բարունակ պէյ, եւ այլք աւելի ինքզինքնին տրամադիր կը զգան վարչական գործերու եւ Պատրիարքարանի մէջ աջակիցը կ'ըլլան օրուան Պատրիարքներուն, այնպէս որ վերջնականապէս որոշ կերպով նկարագիր մը կը կազմէ իրեն համար Պոլսոյ հայ բնակչութիւնը, ընդգրկելով Ֆրանսական մտաւորականութեան հետեւակի դիրքը եւ ուղղութիւնը :

Այս նոր եւ սկսնակի քայլերուն մէջ, որոնք կը միտէին դաստիարակութեան եւ առաջդիմութեան, լրագրի մը վերադառնուած դերը երբեք արհամարելի չէր կրնար ըլլալ, երբ մանաւանդ անոր ամէնէն աւելի տրուած է առիթ՝ գէթ մտաւոր հաղորդակցութեամբ մը կապուելու ընթերցող հասարակութեան հետ :

Եւ Մասիս երբեք գէշ գեր մը չկատարեց, իր ուղղութիւնը 33 տարի շարունակ՝ Իւթիւճեանի խմբագրապետութեամբ՝ եղաւ լուսամիտ պահպանողականութիւն մը որ ամէն բանէ վեր կը համարէր համայնքի շահը :

Ասիկէ զատ, լեզուական կարեւոր ծառայութիւն մըն ալ մատուցած է Մասիս, աշխարհաբարի կոկոսելուն մեծապէս նպաստելով, եւ միւս կողմէն գրականութեան ծառայած է իր հովանիին տակ հասցնելով գրողներու նոր դաստիարակ մը : Եւ ինչպէս ըսինք, այս վերջին 50 տարիներուն մէջ չէ գտնուած գրող մը որ գէթ էջ մը բան գրած չըլլայ Մասիսի մէջ :

Մասիսի ամէն մէկ ծառայութիւնը մի առ մի թուել երկար աշխատութիւն մը պիտի ըլլար, մանաւանդ շատ ալ դժուար, երբ մեր աչքին առջեւը չունինք առաջին 33 տարիներու հաւաքածուն : Ուստի աւելի կարողներու թողովով զանոնք թղթատելու եւ Մասիսը ինք իր մէջ պատկերացնելու գարծը, անցնինք ցոյց տալու Մասիսի կրած կերպարանափոխութիւնները, որոնք ոչ նուազ հետաքրքրական ըլլալ կը թուին մեզի :

* * *

Մասիս 1852 իւետր. 2ին կը հրատարակուի իւր չալաթաթերթ միածալ 4 սիւնակով մեծ թերթ մը եւ կը պահէ այս դիրքը մինչեւ 1862 յունուար 2. որմէ յետոյ մինչեւ 1864 դեկտ. 22 սովորական չալաթաթերթէն զատ չալաթը երկու անգամ Մանրադարֆ Մասիս շրագրոյ անուամբ թուղթեր ալ կը հրատարակուին, ժողովուրդին լուրեր տալու նպատակաւ :

1864 դեկտ. 30էն մինչեւ 1866 յուլիս, բուն չալաթաթերթէն զատ—որ 1865 յունվ. 2էն սկսեալ աւելի մեծ դիրք առած եւ եղած էր հինգ սիւնակով—կը հրատարակուէր միջակ մէկ թղթի վրայ պարզ Մասիս անուամբ չալաթական թերթ մըն ալ :

1866 յուլիս 7էն սկսաւ միջակ դիրքով թերթ մը հրատարակուիլ չալաթը երեք անգամ, բայց ամիս մը անգամ չկրցաւ այսպէս շարունակուիլ, այնպէս որ յուլիսի վերջը բուն չալաթաթերթը իր նախկին վիճակին վերածուելով սկսան հրատարակուիլ չալաթը 2-4 անգամ Օրաքերք Մասիս շրագրոյ անունով փոքրիկ թուղթեր : 1867 տարւոյն մէջ, գլխաւոր չալաթաթերթէն զատ հրատարակուեցաւ նաեւ միջակ թուղթ մը Մասիս անունով : 1869էն մինչեւ 1870ի վերջը, գլխաւոր չալաթաթերթին հետ կը հրատարակուէր չալաթը 2-4 անգամ Մասիս օրաքերք անունով թուղթ մը : 1870 յունուարէն մինչեւ 1878 դեկտ գլխաւոր թերթը չալաթը երեք անգամ եւ երբեմն աւելի կը հրատարակուէր : 1879էն մինչեւ 1884 յունիսի վերջը թերթը ամենօրեայ էր : 1880ին քիչ մը մեծցաւ դիրքով, իսկ 1882 իւետր. 1 սկիզբը առաւ մեծ

(1) Տես Ընդարձակ Օրացոյց Հիւանդանոցի, 1901 :

օրաթերթի դիրք (վեց սինակով) ⁽¹⁾ :

1884ին Կարապետ էֆ. Իւթիւճեան աչքի տկարութեան պատճառաւ ստիպուեցաւ Մաւսիսի խմբագրութիւնը թողուլ եւ Նէրսէս Պատրիարքի յորդորով Մաւսիսի խմբագրութեան հոգը ստանձնեց Արեւելք օրաթերթի վարչութիւնը որ 1884 օգոստոս 4ին Մաւսիսի 3729րդ. թիւը հրապարակ հանեց Արեւելքի տպարանէն՝ իր շարաթաթերթ : Այս ուղղութեամբ եւ զիրքով շարունակեց Մաւսիս մինչեւ 1886 յուլիս 26 (թիւ 3832) :

Ասկէ յետոյ Մաւսիս պահ մը կը դադրի : 1887 յունուար 10ին կը սկսի հրատարակուիլ նոր դիրքով եւ խմբագրութեամբ. եւ յունիս 13ին խմբագրութեան մէջ փոփոխութիւն կրելէ յետոյ՝ քիչ մը եւս կը շարունակուի եւ կը դադրի նորէն : (Թիւ 3911) :

1888 մայիս 1ին (թիւ 3912) Մաւսիս կը հրատարակուի իր ամսաթերթ, որ կը կրէ «Վասն արտօնատեան Տնօրէն-պատասխանատու Ստեփան Տամատեան» զարմանալի ստորագրութիւնը իր վերջին էջին մէջ :

Այս ձեւով կը հրատարակուի 6 թիւ (մինչեւ թիւ 3917), այսինքն մինչեւ 1888 հոկտ. 1 :

1888 նոյեմբեր 19ին կ'երեւայ իր շարաթաթերթ (թիւ 3918) նոյն ուղղութեամբ եւ բովանդակութեամբ. եւ կը շարունակուի մինչեւ 1888 դեկտեմբեր 16 (թիւ 3122) երբ անպայման դադարման կը դատապարտուի :

1889 մայիս 29 թուակիր հրամանագրով մը վերստին հրատարակուելու արտօնութիւնը կը ստանայ եւ կը հրատարակուի 1889 մայիս 31 չորեքշաբթի օրը, թիւ ունենալով դարձեալ 3922 (անշուշտ սխալմամբ) եւ մեծագիր 8 էջերէ բաղկացած, փոխան Արեւելքի որ ըստ նոյն թիւին Ազգային Լուրերուն՝ 26 մայիս 1889 թուակիր հրամանագրով 15 օրուան դադարման դատապարտուած էր տեղական ուրիշ երկու օտար թերթերու հետ :

⁽¹⁾ Մինչեւ հոս օգտուեցանք «Պատմութիւն հայ լրագրութեան» անուն գրքէն (Վիէննա 1893), որովհետեւ Մաւսիսի հաւաքածուն կը պակսէր մեզի : 1884էն ետքի հաւաքածուն մեր աչքին առջեւ ըլլալով եւ նոյն գրքին մէջ տրուած տեղեկութիւնները բոլորովին թերի ըլլալով, զայն մէկ կողմ կը թողնուր :

Մեր այս ըսածը կը հաստատէ «Ազգ առ ընթերցող» վերնագրով հատուածին վերջին պարբերութիւնը ուր կ'ըսուի թէ «Մաւսիս կը հրատարակուի առայժմ շարաթիւ երկու անգամ, չորեքշաբթի եւ շաբաթ, մինչեւ ցնոր տնօրինութիւն : Իւրաքանչիւր թերթ ձեռքէ կը ծախուի 40 փարա» : Ասկէ զատ, որ եւ է բաժանորդագրութեան պայման չըլլալը ակնհերեւ կերպով ցոյց կուտայ թէ ասիկա առժամանակեայ տնօրինութիւն մըն էր որ իրաւալ շատ երկար չի տեսեր եւ այս թիւը իրեն յաջորդ կունենայ երկրորդ մը եւս 3923 թիւը (3 յունիս 1899) որմէ յետոյ կ'երեւայ թէ Արեւելք արտօնուելով հրատարակուելու Մաւսիս կը մնայ մէկ կողմ եւ յաջորդ 3924 թիւով կը սկսի հրատարակուիլ իր երկշաբաթաթերթ (1889 սեպտեմբեր 1) կանոնաւոր բաժանորդագրութեամբ եւ ուղղութեամբ :

1889 սեպտեմբեր 1էն սկսեալ ամէն ամսայ 1ին եւ 15ին կը հրատարակուի եւ կը լուրէ իր տարեշրջանը :

1890 սեպտեմբեր 1ին կը հրատարակուի իր «Հանդէս կիսամսեայ» առանց ձեւի, ժամանակի եւ բովանդակութեան որ եւ է փոփոխութեան եւ այսպէս կը շարունակուի մինչեւ թիւ 3951 (1890 հոկտ. 15) : Տարի մը դադրած կը մնայ :

1892 յունուար 4ին (թիւ 3956) ⁽¹⁾ կը սկսի հրատարակուիլ Արեւելքի վարչութիւնէն անկախ՝ Գ. Զօհրապի խմբագրապետութեամբ եւ Հ. Ասատուրի տնօրէնութեամբ, երեք շաբաթ մէկ տնգամ, մինչեւ 1892 դեկտ. 31 (թիւ 3972) :

1893 յունուար 9ին կը վերածուի շարաթաթերթի, Տնօրէն-խմբագրապետութեամբ Զօհրապի եւ կը շարունակուի մինչեւ 1893 օգոստոս 7 (թիւ 4003) :

1894 մայիս 1ին կը հրատարակուի իր կիսամսեայ ընդ վերատեսչութեամբ Ազգային Կեդր. Վարչութեան Ուսումնական Խորհրդոյ, Հոկտեմբերին կը դադրի, 11 թիւ հրատարակուելէ յետոյ :

1896 յունիս 1ին կը հրատարակուի իր կրօնական շարաթաթերթ, խմբագրութեամբ

⁽¹⁾ Չորս թիւի վրայ (3952-55) ցատքուած է :

միաբանից Արմաշու : Նայն տարուան օգոստոս թիւ հրատարակուելէ յետոյ իր դադարի 1899 թիւ հրատարակուելէ յետոյ :

1896 նոյեմբեր 21ին կը հրատարակուի իր օրաթերթ (10 փարայ) : Եւ 348 թիւ հրատարակուելէ յետոյ՝ կը դադարի 1897 յունուար 31ին :

1898 իետոր. 2էն մինչեւ 1898 յուլիս 31 կը հրատարակուի իր մեծ օրաթերթ (20 փր.նոց) 153 թիւ եւ մէկ բացառիկ թիւ, իւթիւ-ճեանի, Զօհրապի, Հ. Ասատուրի եւ Զ. Եւստֆեանի ընկերակցութեամբ :

1898 դեկտեմբեր 5ին կը սկսի հրատարակուիլ իր կիսամսեայ հանդէս Մ. Շամտանճեանի խմբագրապետութեամբ եւ 20

թիւ հրատարակուելէ յետոյ կը դադարի 1899 հոկտեմբեր 21ին :

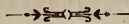
1900 յունուար 1ին կը սկսի հրատարակուիլ իր գրական չարաթաթերթ այնպէս ինչպէս որ կը տեսնէք հիմա :

* * *

Թուելու համար այսքան բազմազան երեւոյթներու եւ տարազներու մէջ Մասիսի մատուցած ծառայութիւնները, հատորներ լեցնելու պէտք պիտի ըլլար : Կրօնականի տարազն մինչեւ վարժապետի կերպարանքը, քաղաքական օրագրէն մինչեւ գեղարուեստական հանդէսի տիտղոսը զարմանալի չըջան մը կատարած է, իսկ այս ամէն ձեւերուն մէջն ալ դարձեալ Մասիսը՝ Մասիս մնացած է :

ԱՐՇԱԿ Ա. ԱԼՊՈՅԱՃԵԱՆ

Զ՝ Ա Ք Ծ Ե Ք

ՆՈՒԱԳ Ա.

Դեմ առ դեմ նստած՝ երբ այն իրիկուն
Հսկայ ճաճանջներն հոսող ամպերէն
Դիտեինք լուիկ, կամացուկ մ'իրեն
Ըսի որ պատմե վշտերը քաջուն :

Բայց ե՞ն՝ զսպելով հոգւոյն խորունկ ցաւ,
Նստաւ անխօսուկ դաշնակին առջև
Որ նուրբ և ճարտար մատներուն ներքե՝
Չայքովսքիին մեկ ողբերգը լացաւ :

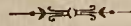
Մերք մեկամղձիկ՝ մերք որոտընդոստ
Հեջեցընելով լարերը՝ կարծես
Գուր հայցեր և կամ քողոքեր ըմբոստ :

Դեմքն ալ յուզմունքէն շառագունած էր.
Հեզնութեամբ ըսաւ, «Ի՞նչ գուարք եմ, տես,
Վիշտ ունիմ միքե... ինչ պատմեմ... ք'արժեքի»

26 Յունուար 1901

Մ. ԱՃԷՄԵԱՆ

ԱՌՈՂՋ ԲԱՐՔԵՐ

ԿՏԱԿ ՄԻ՝ ԸՆԵՔ՝ ԱՅԼ ԲԱՐԻՔ

(ՕՐԻՆԱԿ ՄԸ ԱՄԵՐԻԿԱՅԷՆ)

Ամերիկեան բարբերէ առնուած իրական դեպք մը , զոր ստորեւ կը ներկայացնենք մեր ընթերցողներուն , կրկնապէս շանկեան կը համարինք քե՛ր իր ինքնասիպ նորութեամբ եւ քե՛ր օրինակելի ըլլալու հանգամանքովը : Նոյն իսկ եանքիի մը համար երբ նշմարութիւն կըլլայ սա խօսքը , քե կսակ մի՛ ընեք՝ այլ բարիք , ալ ո՛ւր կը մնայ մեր համայնքը ուր բարեգործութեան պէտքերը այնքա՛ն անմիջական են եւ կսակներն ալ այնքա՛ն առաձգական : Ի՞նչ առողջ մտածում մըն է ամերիկացի Պ. ձեքընի մտածումը , որով իր իսկ ձեռնով կը կատարէ այն բոլոր բարիքները զորս ուրիշ մը քերես կսակի մը տրամադրութիւններուն մէջ միայն պիտի խնդրէ : Պ. ձեքընի եւ կսակարարի մը միջեւ եղած տարբերութիւնը սա է որ , առաջինը ո՛չ միայն ապահով է՝ այլ աչնովն իսկ կը տեսնէ քե իր բարեկամական կամքը գործադրութեան դրուած է , ու միանգամայն կ'ըմբռնենք բարիք մը ըրած ըլլալու նշմարիտ ուրախութիւնը , մինչդեռ վերջինը — պարզ կսակարար մը — նախ ապահովութիւն չունի քե իր կամքը անպատեհ գործադրութեան պիտի դրուի , եւ յետոյ ուրիշները երջանիկ ըրած ըլլալու ուրախութիւնն ալ կարող չէ վայելել :

Կ'արժէ որ այս առթիւ շեշտուի մեր մէջ այն տարբերութիւնը որ կայ՝ իրական բարիք մը եւ կսակ մը միայն ըրած ըլլալուն միջեւ , մանաւանդ որ կամայ կամաց կը սկսի սովորութիւն դառնալ մեզի համար՝ հարուստի մը մեռած պահուն առաջին հարցումնիս սա ընել , քե ի՞նչ կսակ բողոքած է , փոխանակ մտածելու նախ՝ քե ի՞նչ բարիքներ ըրած եր իր կենդանութեանը . կը պատահի նաեւ որ երբ դիմում կըլլայ հարուստներու գիրենք մարդասիրական բարեարարութեան մը մղելու համար , ընդհանրապէս կը պատասխանեն քե « իրենք ազգին համար մեծ կսակ մը պատրաստելու վրայ են » :

Պ. ձեքընի օրինակը քերես լաւագոյն ներշնչում մը տալու ծառայէ :

Ամերիկայի Մ. Նահանգներու ժողովրդին գրեթէ կէսը , այս տարուան Շնունդի առնական օրերուն , կը զբաղէր Ալեքսանդր ձեքընի անձնաւորութեամբը , Տըլավէրի նահանգէն հարուստ Եանքի մը , որ իր հարստութիւնը ծանրածանր աշխատութիւններու յանձնառու ըլլալով միայն ձեռք անցուցած էր , եւ որ այս օրերս , այդ հարստութիւնը իր իսկ ձեռքով , հինգ-տասը-քսան հազարական տղարներով սկսած է բաժնել իր կարօտ եւ արժանի դատած անձերուն՝ առանց ուրիշին բան մը հարցնելու կամ թելադրութեան մը ենթակայ ըլլալու՝ իր ըրածին մասին :

Թերթերու միջոցաւ երբ լուր կը տարածուէր թէ ձեքըն 200,000 տղարի գումար մը կը բաժնէր պէտք ունեցողներու , ամէն կողմէ կը սկսէր նամակներու եւ անձնական դիմումներու խուժում մը դէպ ի Քէմօրն գիւղը (Տըլավէրի նահանգ) , թէ եւ նոյն իսկ գիւղիները իրենք չէին կրնար ըմբռնել ներքին պատճառը այդ ինքնատիպ առատաձեռնութեան , քանի որ այս 200,000 տղարը բաժնէլ վերջ , ձեքըն ցոյց կու տար որոշ առաջադրութիւն մը , մէկ կողմէն իր հասոյթներէն գոյանալիք գումարներն ալ միեւնոյն դրութեամբ բաժնելու : Թերթերու ըրբորթըններ

այլեւս անպակաս էին ձէքսընի տունէն , իր այս որոշման բուն շարժառիթը հասկնալու համար , եւ վերջապէս իրենց մէջէն Նիւ-եօրթ Հերըլզի թղթակիցը կը յաջողէր Տիկին ձէքսընէն հետեւեալ յայտարարութիւնը լսելու :

« — Քանի մը չարաթ առաջ , լրագիրներու մէջէն ամուսնիս կը կտրուայի թէ նշանաւոր ամերիկացի օրէնսգէտի մը մարդասիրական մէկ կտակը անվաւեր հոգստուած էր : Սա իրողութիւնը թէ փաստաբանները յաջողած էին չքացնել կտակը այն տեսակ մեծ մարդու մը որ հանրածանոթ էր իբր օրէնսգէտ եւ որ շատ լաւ գիտէր կտակի մը օրինական ըլլալու համար անհրաժեշտ բոլոր ձեւակերպութիւնները , խոր տպաւորութիւն թողուց ամուսնիս վրայ : Պ. ձէքսըն նախ կասկածեցաւ թէ սխալ ըլլար կարգացածս : Բայց իրեն կարդացի ուրիշ շատ մը մանրամասնութիւններ ալ . ան ատեն ամուսնիս , որ ինքն ալ փաստաբան մըն է , ըսաւ որ , եթէ Թիլտընի պէս մեծ հեղինակութիւն մը չէր կրնար իր կտակը այն տեսակ ձեւով մը ընել որ վերծ ըլլար որ եւ է ապօրինաւորութենէ յաջո ուրիշ փաստաբաններու , ուրեմն ոչ ոք այլեւս կըրնայ ապահով ըլլալ թէ իր մահուանէն վերջ իր մէկ կտակը անպատճառ պիտի գործադրուի : Ամուսնիս սկսաւ մտածել ասոր վրայ եւ վերջապէս որոշեց իր մահուանէն առաջ բաժնել իր հարստութիւնը : Ա՛ս էր միակ միջոցը , որով կրնար վստահ ըլլալ թէ իր հարստութիւնը հասած էր այն ձեւքերուն մէջ , ուր ինքը կ'ուզէր որ հասնէր : »

* * *

Անցեալ ձմեռ ձէքսըն պաղ առնելով կը հիւանդանայ բաւական ծանր հերպով , եւ այդ տօթիւն է որ ստիպողութիւնը եւ անհրաժեշտութիւնը կը զգայ իր հարստութիւնը բաժնելու , որով ասանց ժամանակ կորսնցնելու իր ծրագիրը գործադրութեան կը դնէ : Անոնք , որ իրենց հարստութեան մէկ կարեւոր մասը ուրիշներու բաժնած են , կրնան զգալ այն անրացատրելի գոհունակութիւնը որ կը կայանայ արիւնները երջանկացնելուն մէջ , Մարդասէր ձէքսըն ալ լեցուած էր ուրախու-

թեամբ , երբ արդէն վերջնական կերպով իր որոշումը տուած՝ կը սկսէր իր մարդասիրական գործունէութեան :

Ճիշդ կարեւոր տօնի մը առջի օրն էր , որ գիւղացի կառապան մը ձախորդութեան ենթարկուած էր : Իր կառքին ձիերէն մէկը փողոցին մէջ խնալով ոտքը վնասուած էր : Այնպէս պատահեցաւ որ ձէքսըն նոյն միջոցին հոն գտնուելով կը տեսնէր արկածը եւ այն կացութիւնը որուն մէջ շուարած կը մնար մարդը : ձէքսըն արդէն գիտէր թէ այդ կառապանը պարկեշտ ու չարաչար աշխատող երկտասարդ մըն էր , եւ խելոյն կ'որոշէ զանկայ ամբողջ կեանքին համար երջանիկ ընել . գիւղի իր երկու բարեկամներէն մէկուն կը յանձնարարէ որ երկաթուղիի առաջին գնացքով խելոյն Ֆիլատէլթիա մեկնի՝ կառապանին համար գնելու հոն գտնուած լաւագոյն ձիերէն զոյգ մը , ապարակի յատուկ առաջին կարգի կառքով մը : Այս յանձնարարութեան կատարումէն ի վեր , աշխարհի մէջ շատ քիչեր ունին այն երջանկութիւնը , որուն տէրն է այսօր Քէմօրն գիւղի այդ կառապանը , երբ փողոցներու մէջէն իր գեղեցիկ նոյնգներով նոր կառքը կը վարէ : Գալով մարդասէր բարեգործին՝ անիկա արդէն ունեցած է իր գոհունակութիւնը , տեսնելով որ իր դրամով բարի գործ մը կատարուած է , չա՛տ աւելի իրական քան այն զոր կտակի մը միջոցաւ ոսկեհանքերու տէր մը պիտի կրնար կատարել : ձէքսըն ասով չի վերջացըներ սակայն իր մարդասիրական գործունէութիւնը : Գիւղին բարի բայց խեղճ անձերէն մէկը , օրին մէկը ձէքսընի շնորհիւ ինքզինքը տէրը դարձած կը տեսնէր խանութի մը որ լեցուած էր հողագործական թարմ ապրանքներով : Ա՛լ մարդուն ոտքը կը կտրէր գետնէն , ինքզինքը ապահովաբար աւելի երջանիկ զգալով , քան նոյն իսկ մեծահարուստ Ասդոր մը :

Հիմա ձէքսըն կը զգար թէ գիւղին մէջ ոչ մէկը կը նախանձէր իրեն , ընդհակառակը ամբողջ գիւղը գոհ էր իր ունեցած հարստութեանը համար , մանաւանդ որ ինքն ալ գիտէր թէ իր բաժնած դրամներուն փոխարէնը կը ստանար : Ի՞նչ կ'արժէր համառաւար թիլտընի մը կտակը բաղդատմամբ ձէք-

սընի սիրտը ողորդող անհուն ուրախութեան , որով նոր ոյժով մը կը շարունակէր իր հարստութեան բաշխումը :

Իր քրոջը կաւտար ձէքսըն 9100 տոլար , յետոյ եղբորը այն մարդուն , որ սպրանքներով լեցուն խանութ մը ստացած էր , կուտար գեղեցիկ ագարակ մը , բայց որովհետեւ ագարակը բանեցնելու համար դրամի ալ պէտք կար , իր պարգեւին վրայ կ'աւելցնէր նաեւ 3000 տոլարի գումարը : Որդեսէր կարօտ կնոջ մը 5900 տոլար կը նուիրէր , աշխատասէր գիւղացիի մը 3000 տոլար , աղքատ օրինորդի մը ամուսնութեան համար 4500 տոլար , երիտասարդի մը 2500 եւ իր արժանաւոր ազգականներէն մէկին՝ 2150 տոլար :

Երբ իր տրամադրած գումարները առանց դատական առարկութիւններու ենթարկուելու կամ անօթի փաստաբաններու ձեռքը անցնելու , ուղղակի որոշուած նպատակին կը հասնէին , Տըլավէրի նահանգին մէջ Պ ձէքսըն ամէնէն երջանիկ մարդն էր : Ինքը ամէնէն աւելի գործնական ոգի ունեցող բարերար մըն էր , որուն աջ ձեռքով տուածին մասին ոչ իր ձախ ձեռքը , ոչ ալ իր կինը բան մը կ'իմանային :

Երբ վերոյիշեալ գումարները բաժնուեցան Պ. ձէքսըն պահ մը իսխեց իր բարեգործութեանց ուղղութիւնը : Ամբողջ աշխարհ կը ճանչնայ դառնութիւնը այն պարտամուրհակներուն , զորս ստորագործները պարաքի դահերն են : Բարերար ձէքսըն իր ամբողջ կեանքի տեւողութեանը միջոցին պարտամուրհակներու գործի մէջ գտնուած էր արդէն , եւ իրեն համար մասնագիտութիւն մը բրած էր պարտամուրհակներ գնել եւ ծախելը : Իր հաճոյքին մէջ զանազանութիւն մը գնելու համար կը բանար իր երկաթէ սնտուկը եւ դուրս կը հանէր ամբողջ տրցակ մը պզտիկ գումար-

ներով պարտամուրհակներ , որոնք հազար անգամ աւելի սոսկալի էին այն խեղճ մարդոց , որոնք պարտաւոր էին զանոնք վճարել , քան միլիոնաւէր Ռոքֆէլլերի մը սնտուկին մէջ գտնուած 10 միլիոն տոլարնոց պարտամուրհակ մը՝ զայն ստորագրողին համար : Պ. ձէքսըն կը դիտէր վայրկեան մը իր ձեռքը գտնուած բազմաթիւ պարտամուրհակներու տրցակը , քաղցր ժպիտ մը կ'ունենար , եւ յետոյ զանոնք ամէնքը կրակը կը նետէր , բոլոր պարտատէրներու ներկայութեան , Պ. ձէքսըն կ'ըսէ թէ այդ պարտամուրհակներուն այրումը իրեն տարապայման սրախութիւն մը կը պատճառէր , եւ Նոր Տէյվիտ Հէրումի մը պէս անկից ի վեր կը շարունակէ իր դրամի բաշխելու եւ պարտամուրհակներ ոչնչացնելու գործը :

Եթէ մէկը ձէքսընի մասին այս բոլորը լսելէ վերջ՝ անոր պատկերը դիտէ , իսկոյն պիտի տպաւորուի անոր նուրբ դիմագծութենէն : Բայց մարդկային ոչ մէկ դիմագծութիւն կրնայ արտայայտել այն գերանուրբ բնութիւնը որ ներսը սրտին ու հոգիին մէջ է պահուած այն մարդուն , որ կատարած է այս բոլոր դրական բարերարութիւնները , միեւնոյն ատեն անդրդուելի կերպով յայտարարելով թէ պիտի շարունակէ զանոնք : Այս է ահա ճշմարիտ բարիքը , մարդինքն իսկ պէտք է իր մարդասիրական գաղափարներուն գործադրիչը ըլլայ , անոնց վարիչը , ու այն ատեն , կրնանք ապահով ըլլալ թէ կտակի մը տրամադրութիւններուն մէջ ցոյց տրուած գումարի մը իւրաքանչիւր ստակը անգամ՝ անկորուստ պիտի յատկանայ այն նպատակին կամ կը հասնի այն անձին որուն յատկացուած էր :

ՄԵԿՆՈՒԹԵԱՆ ՓՈՐՁԵՐ⁽¹⁾

ՇԱՀԸ

Իրրեւ կիրք եւ իրրեւ նպատակ, շահուն մեկնութիւնը այնքան դժուար եւ կրնճատ է որքան սիրոյ մեկնութիւնը :

Յայտնի է թէ մարդ կ'ապրի սիրելու եւ շահելու համար, կը սիրէ՝ յաճախ տալիքով եւ երբեմն շահելու համար, եւ կը շահի՝ տալիքով եւ սիրելու համար :

Կեանքը այսպէսով կրնայ նմանցուիլ ահեղ մեքենայի մը վիթխարի անիւին : որուն շարժիչ չոգեկան զօրութիւնը շահն է : Սէրն ալ կը մեղմացնէ, իւզին պէս, ընդգրկութեան տաջ եկած շփումը :

Սէրը՝ նախանձոտ ինչպէս միշտ՝ աշխարհիս փառքերուն ալ կը չարանայ : «Սէրը, կ'ըսէ Ալֆօնս Քառ, ծնունդն է, պատճառն է եւ նպատակը այն ամէն բանի որ մեծ է, գեղեցիկ եւ ազնուական : Սէրը՝ հոգիին ծաղիկները փթթեցնող արեւն է : սէրն է որ կ'արտադրէ ազնուական տենջանք, սէրն է որ կ'արտադրէ տաղանդը : »

Իսկ շահը, — մանաւանդ դրամի կերպարանքին տակ՝ ինչպէս սովորաբար կ'ըմբռնուի — որքան ատելութեանց առարկայ է : Շահը կը ստորնացնէ ազնուագոյն ձիրքերով օժտուած բնասիրութիւնները, շահը կը պղծէ անմեղութիւնը : վերջապէս փոքր մեղքերու ամէնքն ալ, ինչպէս ստախոսութիւն, խարէութիւն, քսութիւն, եւայլն, իրենց գլխաւոր առաջնորդ ունին շահը :

Ժեռմեկնի հեղինակը՝ Էտմոն Ապու՝ կ'ըսէ .

«Սէր եւ ատելութիւն, մեղք եւ առաքինութիւն, կեանք եւ մահ երբեք իրարու չեն բաղխիր առանց քսութեւն փայլուն եւ հնչուն իրի մը որ դրամ կ'անուանուի : »

Արդարեւ՝ մարդիկ շատ զազիր արարած .

ներ եղած պիտի բլլային իրենց շահասիրութեամբը՝ եթէ Դրամն ալ իր պաշտպանութիւնը կողմը չունենար :

— Կր ներեմք քեզի ամէն բան, դրամ, կ'ըսէ Ֆրանսուա Գօրէ, որովհետեւ թշուառութիւնը կ'ամաքես :

Զօլտ այսքան քնարերգական չէ, իրեն համար շահը նոյնքան մարդկային է որքան կեանքի յարատեւ գործունէութիւնը դէպ ի յատաճգրիմութիւն :

«Ինչո՞ւ դրամին կրեւ կու տանք իր պատճառած անարգանաց եւ մեղքերուն պատիժը : Նուա՞գ պիղծ է Սէրը՝ ուրիշ կեանքը կը ծնի : »

Ահա առնական մեկնութիւն մը որուն իւրաքանչիւր բանը կ'ապրի կեանքի տաք շունչով : Ստուգիւ՝ ո՛չ, Շահը նուազ պիղծ չէ Սէրէն որուն չարիքը եւ աւերումները նոյնքան ահաբեկ են : Սէրը շահուն չափ մեղապարտ է, շահուն չափ պիղծ, խարեբայ, ստախոս եւ քսու :

Ընդհակառակը՝ շահն ալ սիրոյ նման ծնունդ, պատճառ եւ նպատակ է մեծ, գեղեցիկ եւ ազնուական ամէն գործի : Շահն ալ կ'արտադրէ ազնուական տենջանք եւ տաղանդ :

Հա՛ւ, բայց այս ամէն հակասութեանց մէջէն ճշմարտութիւնը ի՞նչպէս կը գտնուի :

Ճշմարտութիւնը երեւան կ'ուզայ իւրաքանչիւր անհատի վարած կեանքին մատակարարութենէն որ իր յատուկ տոմարակալութիւնը ունենալու է՝ արուեստական ձեռնարկութեանց նման : միայն թէ ազգի մը կամ ցեղի մը մտացածին Մայր-հաշիւը դարէ դար կը փոխանցէ իր հաշուեփականները Սէր եւ Շահի ցուցուցած արդիւնքներուն համաձայն :

Ատամ Սմիթ կը խորհի թէ մարդս ուղղութենէ չեղեցնող պատճառները չորս կարգի շահերու կը վերագրուին :

(1) Ծ. Խ. — Մալխի նախորդ տարեշրջանին մէջ սկսած այս յօդուածներուն շարքը, որոնց առաջինը Կեանքի եւ երկրորդը Սիրոյ նուիրուած էին, կ'ամբողջացնէ այսօր «Արմինէ»՝ Շահու նուիրուած գլուխովը :

Ա. — Սիրոյ կիրքին չահը՝ Սէր ըսելով Սմիթ կը հասկնայ այն միակ հաճոյքը որ չի գնուիր, որուն չահը այսպէսով չի շփոթուիր զրամի շահուն հետ, որ հեշտութիւն չանուանուիր՝ քանի որ ապականեալ մարդկանց սէրը յաճախ ամէնէն անպարկեշտ առեւտուրի առարկան է :

Բ. — Ստակ ունենալու շահը՝ իրր վայելքի տարտամ միջոց մը՝ պէտքերու գոհացման եւ հարստութեան ստացման համար :

Գ. — Փառասիրութեան շահը, որուն հետ երբեմն կը խառնուի զրամի շահը :

Դ. — Վերջապէս, անձնասիրութեան կամ ունայնամտութեան շահը, որ այս վերջի երկու շահերուն յաճախ սկզբնապատճառը եւ նպատակն է :

Այս չորս շահերը, որոնք տեղի կուտան եղեր մարդկանց իրարու նկատմամբ ցցուցած անիրաւ վարմունքին, կրնան նաեւ սրտաշածիլ ուղղակի ընտանեկան կամ ամուսնական կեանքին՝ որ մեր ներկայ Մեկնութեան Փորձերուն առարկան է :

. . .

Արդ՝ ի՞նչպէս կը պատահէ որ համաճայնութեան մը նպատակով միացած ընկերակցութեան մը տարրերը ուղղութեան չափէն շեղիլ ուզեն սիրոյ շահու նկատումով :

Հոս՝ այս շահը մէկ նպատակ կրնայ ունենալ. այսինքն՝ վայելքի կիրքը որ իր կարգին կը ծագի, ինչպէս ճշգրտութեամբ գիտել կ'ուտայ Սմիթ, «գատարկապօրտ այրերու դատակարգին մէջ՝ որոնց համար կնահաճութիւնը (galanterie) զրադում մը, զրօսանք մը եւ խաղ մըն է :»

Այս գաղափարը երէկի օրուան չափ նոր է՝ հակառակ հարիւր յիսուն տարի առաջ արտայայտուած ըլլալուն : Իսկ ներկային մէջ կնահաճութիւնը տեղի տալ կը թուի պջրուութեան (coquetterie) որ կանանց միջոցութեան ճամբան կը յղիէ :

Հայ կինը, որուն մասնաւորապէս հետաքրքրուելիս բնական է, գերազանցապէս տանտիկինն է : Իր անգուլ աշխատութեան կամ հսկողութեան ջնսրհիւ բան մը չի սակսիր տանը մէջ, ոչ իսկ առարկայ մը իրեն սահ-

մանուած տեղէն չի խախտիր : Ժամանակաւ հայ կինը լաթ լուացող եւ աղէկ տախտակ սրտող էր : Ճիւնի պէս ճերմակ վարագոյրները եւ բազմոցներու անրիժ ծածկոցները տանտիկնոջ պարծանքն էին :

Անկէ ի վեր՝ հայ կինը բարձրացաւ լուացարարի վիճակէն. բայց դեռ չի սովորեցաւ գնահատել իր պարապոյ ժամերուն թանկագին արժէքը : Անհատական կատարելագործութեան իղձը դեռ չի մտաւ հայ կնոջ սրտին մէջ :

Ասիկա անկարողութեան կամ ծուլութեան հետեւանք է, որով հայ միջավայրին մէջ տակուս առ տակուս կ'աճի դատարկապօրտութիւնը եւ պջրութիւնն ալ կը փնտուռի իրրեւ զրադում, զուարճութիւն եւ խաղ :

Ահա ուղղութեան շեղելու մղող առաջին պատճառին մեկնութիւնը :

Առանին բարօրութիւնը եւ զարգացումը կը ստացուի փոխադարձ անձնասիրութեամբ որ հաւատարապէս կ'ոգեւորէ իւրաքանչիւր անհատ՝ զոհողութեան զգացումով : Այս զգացումը՝ չի թոյլատրեր անշուշտ ոչ մէկ վնասակար զոհողութեան զիջումը : Իր տեղութեամբ եւ նրութեամբ՝ գրեթէ միշտ կը յաղթէ ամէն արգելքի. իր ազնուութեամբ ու անշահասիրութեամբ կարող կ'ընէ իւրաքանչիւր անհատ բուն իր անձին դատաւորը ըլլալու, խղճին չափ անաչառ :

Քննենք անիրաւ ըլլալու շահը որ կը ծնի ստակ կամ գնուելիք բան մը ունենալու փափաքէն :

Օրինակ տունենք ամուսնանալու փափաքը ուրիշ կը ծնի ստակ ունենալու տենչանքը՝ որ իրական է՝ եւ ստակով գնուելիք ստիպողական առարկաները եւ վայելքները :

Հարուստ հարսին պէտքերը բազմաթիւ են բաղդատմամբ գացած տանը նախկին պէտքերուն՝ եթէ՝ առատութիւնը զրամածիտին հետ մտաւ հոն, առաջին տեղում : Ասոր հետեւանքը երեք կերպով կրնայ նկատուիլ. կամ հարսը ողջամիտ եւ բարի մատակարար է եւ այրը՝ ապարդիւն եւ սպասող է. կամ այրը արտադրող եւ խնայասէր է ու՝ կինը՝ շտայլ եւ պահանջող. կամ այր եւ կին, միանգամայն, զեղիս են եւ դատարկապօրտ կամ գործունեայ ու արդիւնաշատ :

Ահա բացորոշ պարագաներ ուրկէ կը ծնի անիրաւ ըլլալու շահը՝ ստակ ունենալու կամ մոխելու փափաքով :

Ըստած է . «Առանց դրամի մի՛ ամուսնաւնար . միայն դրամի համար ալ չըլլա՛յ որ ամուսնանաս . »

Վերջապէս , փառապիրութեամբ կամ ունայնամտութեամբ անիրաւ ըլլալու շահը արանց եւ կանանց համար միեւնոյն արտայայտութիւնները չունի ընդհանրապէս :

Դիրքի , աստիճանի , փառապիրութեան արտաքին զգեստի եւ կարասիի ունայնութիւնը ստորին դասակարգի անձանց զարմացումը եւ նախանձը կը զրգուէ . որոնք չեն կրցած հասնիլ այսպիսի յաջողութեանց : Նոյնպէս է մտքի եւ տաղանդի ունայնասիրութիւնը որ վտանգաւոր կ'ըլլայ՝ երբ մեծամասնութիւնը չէ կարող զնահատել ճշմարիտ արժանիքը եւ կը վարձատրէ չաղակրտաները կամ կեղծ աւորները :

* * *

Այս բազմադիմի մեկնութիւններով եւ նկատումներով , կրնանք համարձակութեամբ վերադառնալ մեր սկզբնական գաղափարին որուն համեմատ ամուսնանալու համար ճամբայ ելլողները պէտք չէ որ ըլլան մասնագէտներ բացարձակ կեանքի , ոչ բացարձակ սիրոյ եւ ոչ ալ բացարձակ շահու . այլ գէշ չեն ընել մտադրելով թէ ճշմարիտ եւ զնահա-

տելի յաջողութիւնը կամ բարօրութիւնը խառնուրդ մըն է անհատական կատարելագործութեան , փոխադարձ վստահութեան եւ գորովի , ինչպէս նաեւ եռանդուն գործունէութեան՝ հացի պատառին համար :

Հաջուադէպ է այս երեք յատկութիւնները մի եւ նոյն անձին վրայ միացած տեսնելը : Մէկտեղ կենակցելու սահմանուած մէկէ աւելի անձերու մէջ զանոնք գտնելը բաղդի բերմունք կամ խաղ միայն կրնայ նկատուիլ , եւ ասով տեղամ մըն ալ կ'ապացուցուի թէ ապրելու դոհութիւնը եւ բարօրութիւնը իւրաքանչիւր ոք պարտի գտնել մանաւանդ իր խի մէջը , իր բնաւորութեան մէջ , իր գաւառաբաւութեան մէջ : Ասկէ գտնուի ուրիշներուն հաճելի եւ օգտակար ըլլալու միջոցներն ալ քաղաքավարութեան օրինաց առարեայ կիրառութեամբ կը ստացուին :

Այս ամէնը , ուրեմն , ոչ սոսկ գիտութեան , ոչ սոսկ սիրոյ եւ ոչ սոսկ շահու խնդիր է :

«Երբ խնդիրը սիրելու մէջ միայն կը կայանայ , կ'ըսէ Արֆոնս Քառ , հոգ չէ եթէ մէկը միւսը հրապուրէ փոխադարձաբար իր գեղեցկութեամբը կամ յատկութիւններովը :

«Բայց երբ խնդիրը ամուսնանալու վրայ է՝ օգտակար կ'ըլլար որ իւրաքանչիւրը գիտնար թէ պիտի կրնայ հանդուրժել միւսին թերութիւններուն : »

ԱՐՄԻՆԷ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԷՆ

— 306 —

Հարսնիքներու առատութիւն մը , ճշմարիտ կեանք մը , ծանուցուեցաւ այս շարթու ամէն կողմէ , ամէն դասակարգի մէջ , Բերա , Պոլիս , գիւղերը . ու գաւառներէն խի սկսան հասնիլ լուրեր , թէ սովորականէն աւելի ամուսնութիւններ տեղի կ'ունենան , ինչպէս օրինակի համար Տիարպէքիւր ուր հարուստներէն մինչեւ է՛ն համեստ կարողութեան տէր անձերը՝ տարիքին հասնելուն պէս՝ կը կար-

գուին եղեր «հաց ու ջրիկ — կեանք երջանիկ» խնայողական սկզբունքով : Իրաւ երջանիկ մարդիկ , այդ գեղջուկները , որոնք քաղքենիներու պահանջկատութիւնները չունին ամուսնական պայմաններու մասին եւ «սիրտին սիրածը — ժամուն սրտակածը» կը դաւանին : Ընդհանրապէս մանկութեան հասակէն ծագում առած համակրութեան մը , կամ երկու կողմի ընտանիքներու փոխադարձ հա-

ւանութեամբը որոշուած ամուսնութիւններ են որ կը կատարուին անոնց մէջ, ինչպէս իրական գոյներով նկարագրած են գաւառացի թղթակիցներ, նոյն իսկ երբեմն ալ օրօրոց օրօրոց տրուած խօսք—կապներ, Բարեպետութիւնը բարքեր, արմատախիլ ըլլալիք կարգ ու սարքեր ալ ունին անոնք, որոնց դէմ շատ գրուած է, բայց պահած են նաեւ նահապետական ազնուոր սովորութիւններու, աւանդական հանգէսներու հետքեր՝ նշանաւորի ու հարունիքի աթիւն : Սկիւր, — եթէ հաւատացող կայ որ գաւառի ազնիւը ու երիտասարդը կրնան սիրել . . . առանց վէպ կարգացած ըլլալու, — բոլորովին տարբեր է մեր ըմբռնած ոչ-րէն, բնութեան ծոցին մէջ, երգով, նայուածքով ծնած սէր մը, գրեթէ հովուերգական, որ իր տաճարիք կամ հերոսական կողմերն ալ կ'ունենայ շատ անգամ, երբ ընդգիծութեան մը կամ մրցակցութեան մը հանդիպի : Հէքեթները այդ բարքերուն ամէնէն աւելի յուզիչ պատմութիւններն են որոնց վրայ լրագրութիւնը իրական կեանքէ քանի մը էջ կ'աւելցնէ ամէն տարի՝ գաւառի արծաղանգներուն շնորհիւ : Բայց եթէ սովորական թղթակիցներ, լուրերու կարգին, կը հաղորդեն սիրային կամ ամուսնական կեանքի արտասովոր երեւոյթներ, բուն գրագէտը, միջավայրին ընտանեկան հարցերով ու քիչ մըն ալ հոգեբանութեամբ զբաղողը կրնայ միշտ շահեկան նիւթեր գտնել այդ սահմանին մէջ՝ նկարագրուելու, ուսումնասիրուելու արժանի : Նոյնքան հետաքրքրութեամբ՝ որքան ակործով պիտի կարգացուէին այդ տեսակ գրուածքներ ալ, կարողներու գրիչէն ելած :

§ Կը մտածեմ սակայն թէ շատ պահանջ-կոտ ըլլալ չէ՞ այս տեսակ հրաւեր մը ուղղելն անոնց : Ի՞նչ տուած ենք որ ի՞նչ պահանջներ գաւառացի գրագէտէն, ո՞չ նիւթական վարձատրութիւն մը, ու շատ անգամ ոչ իսկ բարոյական գոհացում մը : Մինչդեռ անոնք, առանց բան մը սպասելու, կը շարունակեն նուիրել մեզի լաւագոյն արտագրութիւնները իրենց մտքին ու սրտին, արուեստագէտի ու բանաստեղծի համակերպումով մը որ նիւթականին չի մօտենար, ու եթէ պէտք ալ ունենայ մօտենալու, նորէն կը լռէ :

Թշկատինցիին ձեռագիր երկատիրութիւններէն մաս մը Պոլսոյ մէջ տպագրել տալու զաղտիարը, որ շեշտուեցաւ այս օրերս, եթէ երբեք իրականութիւն գտնէ, տեսակին մէջ եզական օրինակ մը պիտի ըլլայ մայրաքաղաքի գրասէրներուն զրական համակրութեան զէպի գաւառի գրագէտը՝ ընդհանուր առումով : Սպասելով տոանկ ազնիւ գգացումի մը արտայայտութեանը, աւելի շուտ գործնական ձեւի մը մէջ մտած կը տեսնենք դէպի կըրթական գործը, գաւառացի դատարարի մը անհատական մէկ ձեւնարկութեան սպասած քաջայերանքը : Ճշմարիտ անակնկալ մը եղաւ 60 սակի նուէրը որ Եգիպտոսի մէկ անկիւնէն, Զակազիկէն, կը խոստացուի՝ ի նպաստ վերաբացման Խարբեղի Ս. Յակոբայ վարժարանին — Թշկատինցիի վարած վարժարանին որ փակուած է դրամական անձկութեան պատճառներով, — կարճ, համեստ նամակով մը, Արամ Անտոնեանին ուղղուած որուն մէկ յօդուածէն ներշնչուած էր նուիրատուն եւ որ հրատարակեց զայն Արեւելքի մէջ իր չաքածական «Աջ ու Զախ»ին նիւթ ընելով :

§ Կրթական գործին վրայ խօսելով, — այս անգամ կեդրոնի կրթական գործին վրայ, — ո՞չ նուազ շինիչ ու բարերար ազդեցութիւն մը առաջ բերաւ ամէնուս վրայ լուրը այն նախաձեռնութեան զոր ստանձնած են Պէրպէրեան վարժարանի նախկին սաները՝ այդ կրթական հաստատութեան Ձեմակնին առթիւ դրական ձեւի մը տակ երախտագիտութիւն ու համակրանք արտայայտելու համար իրենց բազմաբղիւն դատարարակին՝ Ռէթէոս էֆ. Պէրպէրեանի : Այդ յորեւեանը, ի՞նչ ձեւի տակ ալ ածնուի — եւ Պէրպէրեանի նախկին սաներուն անուններէն դատելով՝ տարակոյս չի մնար որ լաւագոյն կերպով պիտի ածնուի, — ո՞չ միայն արժանատի գնահատումը պիտի ըլլայ գրագէտ—դատարարակին կրթական գործունէութեան, այլ նաեւ գնահատումը անոր յարատեւութեան ոգիին եւ ինքնօգնութեանը : Պէրպէրեան էֆ.ն, իրեն համակրողներու ստուար թիւին հետ՝ ունեցած է քննադատներ, ընդգիծախօսներ ալ, գրական ասպարէզին մէջ սակայն, գրա-

բարի ու աշխարհարարի վէճը, լեզուական հարցը հրատապ վիճարանութիւններ յարուցած են երբեմն իր գէ՛ւ. բայց իրրեւ ուսուցիչ, — եւ ինչո՞ւ առիթէն չօգտուի՛լ անարգուած բառի մը վարկը բարձրացնելու համար — իրրեւ վարժապետ, իր գործունէութիւնը գերազանց եղած է ։

Պէտք է քառորդ դար ետ երթալ, — թուական մը՝ ուր այսօրուան հրապարակագիրներուն մեծագոյն մասը պատանիներ էին տակաւին, — աչքի տռջեւ բերելու համար թէ ի՞նչ համեստ պայմաններու մէջ Պէրպէրեան էֆէն Սիլւատարի մէջ հիմնեց իր դպրոցը ուր քանի մը սերունդներ դաստիարակուեցան անկէ ի վեր ։ Ինքը ո՛չ հարստութիւն ունէր, ո՛չ դրամագլուխ. իր երիտասարդ հասակէ շինած համբաւին, բարոյական դրամագլուխին, միացնելով հաստատ կամք մը, 1876 հոկտեմբերէն ի վեր վարեց ու կը վարէ կրթական հաստատութիւն մը որմէ շատ ետ կը մնան այսօր կալուած ու եկամուտ ունեցող մէկէ աւելի թաղային վարժարաններ ։

§ Ուրիշ յորելեանի մը, — հայ խմբագիրներու երկագոյնին, Իսթիւճեան Կարապետ էֆէն խմբագրական կեանքի յիսնամեակին — տօնման գաղափարն ալ մէջտեղ դրուեցաւ վերջին օրերս ։ Անշուշտ Մաւիսի խմբագրութեան շիշնար բան մը գրեւ այդ մասին եւ մեր աշխատակից Արշակ Աւագյանճեանի⁽¹⁾ յօդուածը, զոր հրատարակած ենք այսօր, պարզ յիշատակութենէ մը ետքը կ'անցնի՝ կէս դարու շրջանի մը մէջ այս թերթին կրած ձեւափոխութիւններուն, կատարած լրագրական ու գրական դերին որոնք այնքան չահեկան կողմեր ունին մեր հանրային կեանքի տեսակէ։

(1) Կը ցաւինք որ, բացառիկ պատճառով մը, չչարունակեցինք Ա. Աւագյանճեանի Վաղուստի համար վերնագրով քննադատական տեսութիւնը որուն Ա. մասը միայն հրատարակուեցաւ Թիւ 40 Մաւիսի մէջ ։

տով ։ Բայց եթէ bon ton ի հակառակ պիտի լլլար Մաւիսի մէջ խօսիլ Մաւիսի տիրոջ անցեալ գործունէութեանը եւ անոր ի պատիւ սարքուելիք հանդէսի մը վրայ, — որուն նախագահութիւնն ստանձնել յօժարած է Օրմանեան Ս. Պատրիարքը, — ընդհանուր կերպով կրնանք գէթ շեշտել սա պարագան թէ, Մամուրեանէն ետքը — իրրեւ դաստիարակ եւ իրրեւ հրապարակագիր — դաստիարակի մը եւ հրապարակագրի մը յորելեանները տօնելու խորհուրդը, նոյն իսկ իր ծրագրային վիճակին մէջ, մտաւորական կեանքի եւ գրչի աշխատանքներու նկատմամբ աւելի՛ ողջամիտ ու գիտակից ըմբռնումի մը արտայայտութիւնն է, ինչ որ հաճելի տպաւորութիւն մը կը թողու ։

Արեւմտեան Հայերը, որոնցմէ կը փոխանցուի մեզի կրթական ու գրական յորելեաններու սովորոյթը, իրենք ալ իրենց ցեղային շատ մը լաւ յատկանիւններուն հետ մէկտեղ՝ զերծ չեն դժբաղդարար — լրագրական բարքերու վրայ խօսելով — թերութիւններէ զոքս մինչեւ այսօր մեզի յատուկ կը կարծէինք ։ Այդ թերութիւններէն մէկը մատնանիւշ եղաւ Թիֆլիզէն հաղորդուած նորօրինակ լուրի մը մէջ ուր կրտսէր թէ Էջմիածնէն յատկապէս հոն զրկուեր է սարկաւադ մը, Մայր-Աթոռոյ ամսագրի ապառիկ բաժանորդագրութիւնները հատաքելու համար որոնց գումարը, միմիայն Թիֆլիզի մէջ, կը հասնի եղեր . . . 3000 ռուպլի ։ Ուրեմն ամբողջ Կովկասի մէջ, Գէթ անգամ մը, այս միակ կէտին վրայ, համամիտ պիտի կրնան գտնուիլ Պոլսոյ հայ լրագրութեան վարիչները, որ եթէ հետաքրքրութեան հա՞նր՝ բաղդատութիւն մը ընել կամ մրցում մը հաստատուել պէտք լլլար, բաժանորդագիրներու անվճար մնալու մասին, recordը Կովկասեան մամուլի ընթերցողներուն պիտի մնար՝ այս 3000 ռուպլի ապառիկի պատկառելի գումարին առջեւ ։

S. Ա.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՃԽԱՐՀ

Յունուար 9/22էն, Վիքթորիա Թագուհին մահէն ի վեր, բովանդակ քաղաքական աշխարհը ուրիշ բանով չըզբաղեցաւ եթէ ոչ այդ մահուան եւ յուղարկաւորութեան պարագաներովը եւ լուրերովը:

Այս աստիճան տիեզերական ազդեցութիւն չպիտի ընէր բրիտանական տէրութեան վեհապետուհիին մահը՝ եթէ ինքը անձնապէս ալ գերազանցօրէն արժանի չըլլար այդքան վեհ վիճակի մը: Ինչ որ աւելի եզակիան կը դարձնէր այսքան մեծ պետութեան մը վեհապետը ըլլալու փառքն ու շուքը, նախ իր երկարակեցութիւնն է եւ յետոյ սա պարագան որ մեծ մասով իր այդ երկարատեւ թագաւորութեան ատենն է որ տեղի ունեցած է այդ յաղթ պետութեան աւելի եւս ընդարձակութիւնը ու փառաւորութիւնը: Երրորդ պարագան ալ այն է որ մինչ Վիքթորիա Թագուհիին 64 տարուան իշխանութեան միջոցին եւրոպական շատ մը ազգեր զանազան փոփոխութիւններ կրած են, բրիտանական ազգը՝ առանց ամենափոքր չփոթութեան մը՝ անխռով ու անսասան գիտեր է աշխարհի ընթացքը, որովհետեւ իր Թագուհիին երկարակեցութիւնը եւ կառավարելու կամ իշխելու հանգամանքները զերծ կացուցած էին զինքը ո՛ր եւ է կեանքէ:

Այս բոլոր հանգամանքները կը միանային պատմութեան մէջ եզակի գործնելու Վիքթորիա Թագուհիին երկարամեայ վեհապետութիւնը:

Այս պատճառաւ ահա բոլոր աշխարհ գրեթէ մէկ խօսք ըրածի պէս լուռ ու մունջ կեցաւ մինչեւ անիկա իր յաւիտենական բնակարանը հանգստացաւ, ու բնաւ ոչ մէկ կողմէ կարեւոր դէպք մը չեկաւ խանգարել այդ սուգի համայնապատ լուութիւնը:

Պօէրները միայն շարունակեցին իրենց անկանոն պատերազմի շահատակութիւնները, առանց մէկ օր կամ մէկ ժամ իսկ զինադուլ ընելու, բայց իրենց աշխարհէն լսուած զէնքի

չաչիւնները ճանճի բղղիւնի չափ ազդեցութիւն չըրին Անգլիացոց վրայ որ ամբողջովին համակուած ըլլալով իրենց թագուհիին սուգովը եւ յաջորդին գահակալութեան հաւանքներովը, ուրիշ բանով չէին հետաքրքրուեր: Իսկ երբ իրենց սովորական կենաց դառնոն, նոյնպէս հաւանական չէ որ աւելի կարեւորութիւն տան Պօէրներուն հրոսակային կռիւներուն՝ իրենց ծրագրէն ետ մնալու համար, թէպէտ Ֆրանսական աղբիւրներէ լուր տարածուեցաւ պահ մը թէ երբեակ զինակցութիւնը միջամտութեան միաք ունի եղեր, մինչդեռ ընդհակառակը Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ նոր եւ աւելի սերտ մերձեցման մը լուր, որ նոյնպէս շատ բրական բան մը ըլլալու չէ, իսպառ ջուրը կը ձգէ միւս լուրը:

Չինաստան անգամ մոռցուեցաւ մեծ Թագուհիին մահուան ազդած սոսաւորութեանը տակ, ուստի անկէ ալ ուրիշ լուր չկայ: Կեանքայ միայն որ Թուան իշխան, ինչպէս եւ Լան դուքս, պիտի յաջողին փրկել իրենց գլուխը իրենց մարմինէն բաժնուելու անախորժ պատահականութենէն: զի վերջին լուրը այն է թէ զեսպանները ընդունած են այդ առաջարկը: Մնաց որ, առաջին օրէն յայտնի էր թէ այդպէս պիտի ըլլար, քանի որ տէրութիւնները հաշտութիւն կը խնդրէին, փոխանակ հաշտութիւնը հարկադրիչ ընելու Չինու վրայ եւ կամ քանի որ Թուան իշխանը չէին կրցած ձերբակալել:

Աշխարհի ուրիշ մասերէ ալ կարեւոր դէպքեր չեն ծանուցուիր: Իտալիոյ եւ Ռուսմանիոյ դահիճներուն փոփոխութիւնները, Ֆրանսայի կրօնական միաբանութեանց օրինազօր վիճաբանութիւնները, Աւստրիոյ խորհրդարանին մէջ լեզուական խնդրոյն պայքարները եւ առանց նման մանր մունր դէպքեր որոնք ուրիշ ատեն կրնային իրեւ կարեւոր եղելութիւններ օրուան խնդրոց շարքը գրաւել, գրեթէ անչառկ անցան՝ այս վերջին շաբաթներս, որ գերադրապէս Վիքթորիայի նուիրուած էին:

Երկու բան միայն կրցաւ խզել այս սու-
զին տիեզերական ազդեցութիւնը եւ պահ մը
ուշադրութիւն գրաւել : Առաջին , Հոլանտայի
Վիլհելմինա թագուհին ամուսնութիւնը ,
երկրորդ , Վէրտի մահը . զի թէ՛ մէկը եւ թէ՛
միւսը մէկ մէկ խորհրդաւոր նշանակութիւն
ունին . առաջինը կը ծառայէր հաստատելու թէ
մարդկային կենաց մէջ մահ եւ ծնունդ , լաց
ու ժպիտ գուզքնթաց են միշտ , ըստ որում
ճիշդ միեւնոյն օրը (Շբ. յունիս. 20/2 փետր)
Լոնտոնի մէջ թագուհի մը թաղուէր , Լա Հէի
մէջ թագուհի մը կը կարգուէր : Այլ կարծեմ
թէ բայց ի Հոլանտայէ , որ Պօէրներուն նախա-
հայրենիքն է , ուրիշ ո՛ր ազգի մէջ ալ ըւ-
լար , այդ ամուսնութիւնը կրնար գէթ քանի
մը օր յետաձգուի :

Երկրորդ դէպքն ալ , այն է Վէրտի մահը ,
սա կ'ապացուցանէր թէ մարդկային հանճարը
ունի գեռ այնչափ զօրութիւն որ կրնայ պահ
մը երգահանի մը մահուան վրայ դարձնել ար-
քայական յուզարկութեան մը վրայ սե-
ւեռնալ տիեզերական ուշադրութիւնը : Իսկ
Ֆրանսայի Երեսփ. Ժողովին այս առթիւ ար-

տայայտած պաշտօնական ցաւը՝ չէզոքացնելու
համար էր Անգլիոյ թագուհին մահուան առ-
թիւ ըրած ցաւի արտայայտութիւնը . Հաւա-
նական է որ , եթէ ուրիշ ժամանակի մէջ պա-
տահէր Վէրտի մահը , Ֆրանսական Խորհրդ-
արանը չպիտի ընէր այդ պաշտօնական ցոյցը :
Թերեւս կը սխալինք այս ենթադրութեան մէջ ,
բայց չենք կրնար չիշել թէ այդ միեւնոյն
Ֆրանսացիները ինչ անպատշաճ հրատարա-
կութիւններ կ'ընէին Անգլիոյ նկատմամբ , երբ
գեռ ողջ էր անոր տիեզերապէս բարի ու ա-
ռաքինի ճանչցուած թագուհին , եւ ինչ ֆրան-
սական ճկունութեամբ մոռցան ըրածին եւ
անոր մահուան առթիւ ցաւի պաշտօնական ու
անհատական արտայայտութիւններ ըրին :
Ֆրանսայի մէկ զաւկին՝ Օրլէանին դուքսի եւ
բեռնի զարնուած «Չենք կրնար մոռնալ , ոչ
ալ ներել» խօսքը՝ Անգլիոյ կողմէն սքանչելի
ազգարարութիւն մը չէ՞ր ընդհանուր Ֆրան-
սայի ուղղուած «Չենք կրնար մոռնալ , ոչ ալ
հաւատալ ձեր յայտնած ցաւակցութեանց ան-
կեղծութեանը» :

Մ. ՆԱԹԱՆԵԱՆ

«ՄԱՍԻՍ»Ի ՅՈՒՇԱՏԵՏԻՐԸ

Կրօն. Ժողովը իր երեքշաբթի օրուան
նիստին մէջ , որ դումարուեցաւ Ս. Պատ.
րիարքին նախագահութեամբ , գլխաւորաբար
զբաղեցաւ Տրապիզունի , Ռոտտթոյի , Ռու-
ֆայի , Ալեքդի եւ Բիլի առաջն. ընտրելինե-
րու ցանկերուն պատրաստութեամբ : Միակ
եպիսկոպոս մը կը գտնուի այդ ընտրելինե-
րուն մէջ , Տ. Ներսէս եպիսկոպոս Ասլանեան՝
Տրապիզունի համար :

Կովկասի կուսակալ Կալիձին իշխանը
յունուար 16ին ճաշ մը տուեր է ի պատիւ Ս.
Հայրապետին որ Թիֆլիզ կը գտնուի Ծնուն-
դէն ի վեր :

Նպասի գործը . — Կովկասի ազգային-
ներէն Պ. Ծատուրով Պատրիարքարան զրկած
է Զէյթունի սրբանոցին յատկացուած 4500
Փր.ի գումարը : Նպատակն Յանձնաժողովին
հաշիւներուն պատրաստութեանը առթիւ դիտ-

ուեր է որ , մինչեւ հիմա նպատակն անտուկը
զրկուած գումարներուն 100ին 60ը Ռոտտ-
հայրէն նուիրուած են եւ մնացեալը՝ զոնո-
զան կողմեր բնակող բարեւէր անձերէ :

Գոնութեամբ կը ծանուցանենք Վսեմ. Զու-
րեհ Տիլլէր Էֆ ի բարձրացումը Պալայի աստի-
ճանին : Տիլլէր Էֆ թէ՛ պետական գործերու
մէջ եւ թէ՛ ազգային շրջանակի մէջ մեծ հա-
մակարանք կը վայելէ իր վարչական կարողու-
թեամբ , իր հմտութեամբը եւ իր կենցաղա-
գիտութեամբը : Կը շնորհաւորենք զինքը
կայսերական այս բարձր գնահատման արժա-
նացած ըլլալուն համար :

Մանգուլիէի Էֆէնար լրագիրը , Կայս. Ի-
րաւէի մը համաձայն , Փանոսեան կարապետ
Էֆ.ի վրայէն փոխանցուեցաւ «Դասպար»
տպարանին տնօրէն Յովհաննէս Ֆէրիտ Էֆ ի
անունան :

Եգիպտոսի առաջնորդ Տ. Յովսէփ Եպիսկ. Այվազեան՝ Վիքթորիա Թագուհիին մահուանը առթիւ՝ ուրիշ ազգերու հոգեւոր պետերուն պէս ցաւակցական այցելութիւն տուեր է Անգլիոյ դիւանագիտական գործակալ եւ ընդհ. հիւպատոս Լորտ Քրամըրի, եւ ներկայ գտնուեր է Գահիրէի անկիւքան եկեղեցիին մէջ կատարուած հոգեհանգստեան պաշտօնին : Լորտ Քրամըր՝ մեր Առաջնորդարանը ուղղուած գրով մը շնորհակալութիւն յայտ ներ է :

Մ. Սարգեանի հինգ որդերուն ի նպատակ Սուրհանդակի մէջ բացուած հանգանակութեան գումարը կը հասնէր, մինչեւ այս հինգշաբթի, 2154 Ղրչի :

«Մասքեռսեան սպարանը մօտ առնենք տպագրութեան պիտի յանձնէ, կը գրէ Արեւելք. Արարիկի Սառնորդ Մուշեղ վարդապետի մէկ նոր գործը՝ Եկեղեցւոյ Պատկերները Այս առթիւ թերեւս տեւորդ չըլլայ յիշատակել հոս այն ահագին յաջողութիւնը՝ զոր համակրելի եկեղեցականին վերջերս հրատարակած Հովուական Թուղթը գտաւ ժողովուրդէն : 2000 օրինակ տպուած առաջին տպագրութիւնը ամբողջովին սպառած ըլլալով, այս օրերս կը ձեռնարկուի նոր տպագրութեան մը՝ որ անշուշտ միեւնոյն կերպով պիտի սպասի քիչ առնենէն : »

Կարիճեմ կը գրեն թէ քաղաքին ուսեալ երիտասարդութիւնը գովելի եռանդով մը մասնավորով մը կազմեր է՝ տեղւոյն ազգ. մասնաշաղկապներ ընթերցասէր հասարակութեան տրամադրութեան ներքեւ գնելու համար, ամսական 3 զրչ. վճարքի մը փոխարէն, որմէ գոյանալիք հասոյթով ի նպատակ թանգարանին օգտաշատ գիրքեր պիտի գնուին :

Արհեստանոցը. — Բերայի Թագ. Խորհուրդը կը ծանուցանէ թէ աղկանց արհեստագիտական վարժարանի վերաբացում է իւետր. 1էն, Օր. Տիրուհի Թորոսեանի վերատեսչութեամբ : Մեծագոյն մասով ձրիավարժ աշակերտահիւներ պիտի ընդունուին : Ահա գեղեցիկ առիթ մը միշին դասու եւ աղքատ հայ ընտանիքներուն համար՝ իրենց աղջկաներուն սորվեցնել տալու կար ու ձեւ, ասեղնագործութիւն, եւայլն :

ՀԱՐՍԱՆԵԱՆ ՀԱՆԴԵՍ

Նախորդ շաբթուի կատարուած հարսանիս կան հանդէսներուն եւ երեկոյթներուն մէջէն մասնաւորապէս փայլուն եւ ուշագրաւ եղաւ Մարգէն էֆ. Յակոբեանի եւ Օր. Եպրաքէ Պէշլիթաշեանի ամուսնութեան նախնիթաց իրիկունը Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Յակոբեանի կողմէ Սրբանաթի սրահներուն մէջ տրուած ընտանեկան պարահանդէսը որուն ներկայ գտնուեցան 200ի մօտ հրաւիրեալներ, ծանօթ անձնավորութիւններ ու ընտանիքներ, որոնց մէջ կը գտնուէին երազացիներ ալ : Արեւելք ընդարձակօրէն նկարագրեց արդէն՝ նոյն գիշերը Սրբանաթի սրահներուն տրուած ճոխութիւնը ու զարգարանքը, պարերուն ոգեւորութիւնը, ցայգաճաշը, ինչպէս նաեւ պէտքիսութիւնը հարսին նուիրուած ծանրագին նուէրներուն որոնք առանձին սենեակի մը մէջ դրուած՝ ակնախորտի տեսք մը կը պարզէին : Մայրաքաղաքիս ֆրանսերէն եւ անգլիերէն թերթերն ալ բաւական լայն տեղ մը նուիրեցին այդ երեկոյթին նկարագրութեանը :

Պսակի արարողութիւնը կատարուեցաւ վաղաջորդ օրը, երկուշաբթի, Յովհաննէս էֆ. Յակոբեանի ընկալարանին մէջ, լուստովին ընտանեկան հանգամանքով մը, կնքահայրութեամբ Գարեգին Մուսովաք էֆ. ի. Եկեղեցական դասէն ներկայ էին միայն Բերայի քարոզիչ Տ. Հմայեակ Եպիսկ. Դիմաքսեան, Տ. Մկրեան Հայրը եւ ուրիշ երկու քահանաներ : Նոյն իրիկունն իսկ, նորաստեղծ ամուսնի Մարգէն էֆ. եւ Տիկին Եպրաքէ Յակոբեան — Եւրոպայ մեկնեցան՝ զրօսական ուղեւորութիւն մը կատարելու համար : Պիտի այցելեն Նիս եւ յետոյ Սպանիա :

Այս ամուսնութեան առթիւ ազգականներու եւ բարեկամներու կողմէ զրկուած բազմաթիւ ծաղկեփռնջերէն զատ՝ զրամական նուէրներ ալ եղան Ազգ. Հիւանդանոցին, Դիմաքսեանի ծաղկեփռնջի : Իսկ Դիմաքսեանի հայրը, Յովհաննէս էֆ. Յակոբեան, 100 ոսկիի արժողութեամբ կերպարան բերել կուտայ Լոնտոնէն, մեր որդանոցներուն մէջ գտնուող տղոց զգեստ շինուելու համար : Այդ կերպաներուն բաշխումը պիտի կատարուի Պատրիարքարանի միջոցաւ :

Արտօնատէր Կ. Ս. Իիթիիճեմն

Տպագրութիւն Գ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Կ. Պոլիս, Ֆինանսերայ եօղուշու, Թիւ 27

ԸՆՏԻՐ, ՀՈՏԱԻԷՏ, ԽՆԱՅՈՂԱԿԱՆ

ԹԷՅ

ԹԷՅ

ԹԷՅ

ԹԷՅ

ԹԷՅ

ԹԷՅ

կով թող զիմեն ԵՍՎՐՈՒԵԱՆ ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ վաճառատան, ուր ամենամեծ խնամով, զգուշաւորութեամբ կը գործադրուին ամէն կարգի յանձնարարութիւնք՝ մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ: Դիւրութեան համար՝ թէյերուն փոխարէնը կարելի է վճարել նաեւ երբ ապրանքները բեռնուին ու ֆոնօշիմէնթօն ներկայացուի գնողին: Կեղծ թէյ չգնելու համար հաճեցէք ուշադրութիւն ընել վերի մարքային եւ ԵՍՎՐՈՒԵԱՆ ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ անուանք: Կեդրոնատեղին՝ Կ. Պոլիս, Պանծէ Գաբու, Ճէլալ Պէյ խանի կից, թիւ 10, Կ. Եւրոպեան Յ. Իսագուլեան մեծ վաճառատունը:

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ 1884

ՀԱՆՐԱԾԱՆՈԹ

ՇԱՊԻԿԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆԱՏԷՐ

Մ. ՏԷՐ - ԴԱԻԻԹԵԱՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ

Թիւ 21, Ղալաթիա, Վոյվոսա փողոց, Դադղիակիւսն նամակասան դէմ

Քիստ առան զինքնով կը ծախէ Ֆլանէլ, քթան եւ բիքէ չապիկներ, փողկապ, օձիք՝ թեւոց, կոճակ (սակեզօճեալ ու պարզ), գուլպայ, թաշկինակ, զմեղի, խոզանակ, սանտր ու անուշահոտութեանց ամենաբնորոք տեսակներ:

Միշտ խնամով ու զիւրամատչելի գիներով կը պատրաստէ նաեւ չափու վրայ ամէն տեսակ չապիկ, գիշերազգեստ, օձիք, թեւոց, ու կը կատարէ ներքին ճերմակեղինաց յանձնարարութիւններ:

Հանրաձանօթ Մ. ՏԷՐ ԴԱԻԻԹԵԱՆ չապիկի գործարանը նորաձեւութեան յանձնարարութեան խնամով պատրաստութեան ու գիներու տարապայման առանութեան տեսակէտով վստահելի ու լաւ յանձնարարելի տուն մըն է:

8—15

ՌՕՍԻԱ — ROSSIA

ԱՊՍՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԴԵՂ, ԿԵԱՆՔ, ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՔ, ԱՐԿԱԾՔ

1898 տարւոյ մէջ գանձուած ապահովագրիւններ	34,775,642 Ֆրանք
երաշխաւորութեան գումար	121,765,343 »
1881էն ի վեր ապահովագրեալներուն վճարուած	164,172,000 »

Կեդրոնատեղի, Ղալաթիոյ ֆառափին վրայ, Մախասան հին սեղր
Ընդհ. Բնակիչ
Ա. ՀԻՐՄԻԻԶ
Ընդհ. Գործակալ
ԹԷՆՏՈՐ ՌԷԲԷՆ

THE GRESHAM

ԿՐԷՇԱՄ

ԱՆԳՂԻԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ԿԵԱՆՔԻ ԱՊԱՅՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՀԻՄՆՈՒԱԾ Ի ԼՈՆՏՈՆ

1848 ԻՆ

Դրամագլուխ եւ երաւխաւորութեան գումար աւելի քան 175,000,000 Ֆրանք

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՔ ԷՏՈՒԸՐՏՍ ԵՒ ՈՐԴԻ

Ալալըմքի խան, Կ. Պոլիս:

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ 1852

ՏԲԹ. Ս. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ ԵՒ ՈՐԴԻ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ – ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

396, ՄԵՍ ՓՈՂՈՑ ԲԵՐԱ, 396

(Եանքի գաւեջրասան վրայի յարկը, ճիշդ Զրպուհեանց դէմը)

Կատարելագործեալ գործիքներու միջոցաւ ամենատարտիկ ցաւած ախտները մեկ անգամեւ կը լեցնեն. ցաւով դիմելու եւ բուժուած վերադառնալու պայմանաւ:

Նորահնար եղանակաւ, նուրբ, ճաշակաւոր եւ դիմացկուն արհեստական ախտներ կը պատրաստեն, յար եւ նման բնականի. դիմելի ձեւաւորութիւն ըստ սարիքի, ծանոդութիւն եւ ազատ արտասանութիւն երաշխաւորուած:

Բերնի հիւանդութիւնք կատարելագէտ կը բուժուին ինչպէս նաեւ թմրեցուցիչ դեղերու եւ ամենակատարելագործեալ արջաններու միջոցաւ, առանց ցաւի ատամնահանութիւն:

Յ. Գ. Չմեռները կիրակի օրերն ալ (միւսչեւ կես օր) ինչպէս նաեւ ամէն օր (միւսչեւ կես զիշեր) հիւանդ կ'ընդունին:

Ծանօթ. — Պոլսոյ կողմը մասնաճիւղ Չմեռներէ:

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

ՏՈՔԹ. Գ. ԳԱՐՐԻԷԼԵԱՆ

ԲԵՐԱ, ՄԵՍ ՓՈՂՈՑ, ԹԻԻ 200

Կալաթա-Սերայի Լիսէին դէմ

Ամէն օր ժամը 5—11 (Ը. Թ.)

Կիրակի օրերը ժամադրութեամբ

ՍԱԳԱՅԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

Ղալաթիա, Գուրգուրու խան քիւ 7

Ծաղիկ լրագրի սոյն Տպարանին մէջ խնամով կը կատարուին տպագրական ամէն տեսակ յանձնարարութիւններ, — ծանուցումներ, հարսանեկան հրաւիրագիրներու, այցեւորմաներու, մահազոյներու, առեւտրական շրջաբերականներու, եւայլն — պատրաստութիւնը, — դիւրամատչելի պայմաններով: